

Суратчаласаи № 9
мачлиси васеи Шӯрои олимони
факултети филологияи тоҷик
аз таърихи 20. 04. 2022.

Иштирок доштанд: раиси Шӯро
номзади илмҳои филологӣ Назаров М.,
докторони илмҳои филологӣ,
профессорон Икромов И. ва
Тағоймуродов Р., номзадони илмҳои
филологӣ, дотсентон Аҳмадов С.,
Наимов Қ., Маҳкамова Д.,
Маҳмадалиев С., Саидов Ҷ., Сабзаева
А., Шарипов С., Курбонова Р.,
Икромова М., Муродов А., Ҳакимов
С., Чиллаев С., Фақиров Х.,
саромӯзгор Маҳмадалиева М.,
омӯзгорон Изатуллоева Д. ва
Раҳмонов М.

Рӯзномаи мачлис:

Баррасии диссертатсия ва автореферати Соқиева Парвина Зафаровна дар мавзӯи «Маҳорати шоирии Низомии Ғанҷавӣ (дар мисоли дostonҳои «Хусрав ва Ширин» ва «Лайлӣ ва Мачнун») барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯи ихтисоси 6D021400 - Адабиётшиносӣ (10.01.01-Адабиёти тоҷик, равобити адабӣ).

Чаласаи муҳокимаи диссертатсияи номзадиро раиси мачлис номзади илмҳои филологӣ, Назаров М. ифтитоҳ намуда, ҳозиринро бо рӯзномаи мачлис ошно кард. Баъдан сухан ба диссертант Соқиева П.З. дода шуд. Диссертант муҳимтарин нуктаҳои диссертатсияро баён намуд.

Бино ба таъкиди муаллиф, диссертатсия таҳқиқи маҳорати шоирии Низомиро дар ду дostonи ишқӣ - «Хусрав ва Ширин» ва «Лайлӣ ва

Мачнун» дар бар мегирад. Ба таври фишурда дар суханронии диссертант заминаҳои таҳқиқ, навгонҳои таҳқиқ дар адабиётшиносии тоҷик мавриди баррасӣ қарор гирифт. Ӯ қайд намуд, ки мавзӯ ба таври зарурӣ дар адабиётшиносии тоҷик таҳқиқ нашуда бошад ҳам, дар иддае аз осори таҳқиқӣ доир ба маъхазҳо, ҷаҳонбинӣ, аз ҷумла симоҳои барҷастаи дostonҳои «Лайлӣ ва Мачнун», «Хусрав ва Ширин» ва дигар дostonҳои «Хамса», инчунин маҳорати эҷодӣ ва тахайюлоти бадеии шоир, забони баёну сабки эҷодкорӣ ӯ ва ғ. мулоҳизаҳои арзишманди илмӣ баён ёфта, то ҷое мақоми Низомии Ганҷавӣ дар таърихи адабиёти форсии тоҷикӣ муайян карда шудааст. Вусъати пайравӣ ҷавобияҳо ба «Хамса»-и Низомӣ аз Амир Хусрави Дехлавӣ (1253-1325), шуруъ шуда, баъдан Хочуи Кирмонӣ (1290-1354), Абдуррахмони Ҷомӣ (1414-1492), Алишери Навоӣ – Фонӣ (1441-1501), Абдуллоҳи Ҳотифӣ (1453-1520), Бадриддин Ҳилолӣ (тав. номаълум- 1529), Абдибеки Шерозӣ (1515-1580) то Шамсиддини Шохин (1858-1894), Нақибхон Туғрали Аҳрорӣ (1865-1919) ва дахҳо суханварони дигари форсизабону туркигӯй идома ёфтааст, ки худ далели бебаҳсу раднопазири таъсир ва хунари суханфаринии шоир аст.

Ҳадафҳои таълифи диссертатсия аз баррасӣ ва таҳқиқи мушаххаси масъалаҳои зерин иборат аст, ки барои ҳаллу ҷасли пурраи мавзӯ мусоидат мекунанд:

- исбот намудани мубрами мавзӯи пажӯҳиш, сабаби интихоби он, нишон додани дараҷаи омӯзиши мавзӯи таҳқиқ, муайян кардани ҳадафи таҳқиқ ва навгонҳои он;

- баррасӣ ва муайян намудани андешаҳои Низомӣ оид ба сухану суханвар;
- таҳлил ва арзёбии каломи бадеъ аз диди Низомӣ;
- корбасти анвои қофия дар «Хусрав ва Ширин» ва «Лайлӣ ва Мачнун»;

- таҷдиди назар намудани пажӯҳишҳои низомишиносӣ ва дарёфти масъалаҳои омӯхтанашудаи он;
- шинохти афкори назарӣ-адабӣ ва интиқодии Низомӣ дар “Хамса”;
- таҳқиқи ҳунари шоирии Низомӣ дар достонҳои «Хусрав ва Ширин» ва «Лайлӣ ва Мачнун»;
- қорбурди саноеи лафзӣ ва маънавӣ дар достонҳои «Хусрав ва Ширин» ва «Лайлӣ ва Мачнун»;
- натиҷагирӣ аз хулосаҳои таҳқиқот роҷеъ ба ҳунари шоирии Низомӣ дар достонҳои «Хусрав ва Ширин» ва «Лайлӣ ва Мачнун».

Дар ҷараёни навиштани диссертатсия аз усулҳои тадқиқоти адабиётшиносону шарқшиносони ватаниву хориҷӣ, чун Ҳ. Этте, Э. Браун, Е.Э. Бертелс, В.М. Жирмунский, Ян Рипка, Г.И. Ломидзе, И.С. Брагинский, М.Н. Османов, Ғ. Алиев, Б. Фурӯзонфар, З. Сафо, Б. Занҷонӣ, А. Зарринқӯб, А. Давронов, Р. Мусулмонқулов, А. Афсаҳзод, Х. Шарифов, Х. Мирзозода, А. Насриддин, Н. Салимов, М. Солеҳов, М. Хочаева, У. Ғаффорова, И. Икромов, Н. Нуоров, А. Шаҳобӣ, А.М. Хуросонӣ ва дигарон истифода шудааст.

Дар диссертатсия бори аввал дар адабиётшиносии тоҷик ва низомишиносӣ дар шакли қори алоҳида ва фарогири илмӣ маҳорати шоирии Низомии Ғанҷавӣ дар достонҳои ишқии «Хусрав ва Ширин» ва «Лайлӣ ва Мачнун», ки аз бисёр ҷиҳат ба ҳам монандиҳо доранд, мавриди таҳқиқи густардаи муаллиф қарор гирифтааст. Ҳамчунин, бо диди тоза наздик шудан ба сохту муҳтавои достонҳои зикршуда, симоҳои амалкунандаи онҳо, забону сабки баёни шоир дар достонсароӣю сюжетсозӣ, истифодаи санъатҳои бадеӣ, истилоҳоти мусиқӣ, андешаҳои ахлоқии эҷодкор ва ғайра, ки аз маҳорати шоирии Низомии Ғанҷавӣ башорат медиҳанд, аз навгониҳои диссертатсия доништа мешаванд.

Баъди шарҳи муҳтавои диссертатсия бахши муҳокима оғоз гардид.

Устодон саволҳои худро пешниҳод намуданд:

Савол.

1. Саидов Ҷ.:

– Оё симои Ширин ва Хусрави офаридаи Низомӣ куллан тахайюлӣ аст ё ҷанбаи воқеӣ низ дорад?

Ҷавоб: Бояд гуфт, ки симои Хусрав ва Ширин заминаи таърихӣ доранд. Дар ҳақиқат, Хусрави Парвиз подшоҳи давлати Сосонӣ буд, ки дар солҳои 590- 628 ҳукмронӣ кардааст. Ӯ зани дӯстдоштае дошт бо номи Ширин, ки аз Бардаъ буд. Ин далел исботи он аст, ки симоҳои дар достон тасвирёфта воқеӣ буданд.

Савол.

2. Тағоймуродов Р.

– Доир ба маҳорати ҳунари ва риояву ибтикороти Низомӣ дар аркони асосии каломи манзум зимни таълифи достонҳо чӣ гуфта метавонед?

Ҷавоб: Низомии Ганҷавӣ дар достонҳои ишқии «Хусрав ва Ширин» ва «Лайлӣ ва Мачнун», ки аз бисёр ҷиҳат ба ҳам монандиҳо доранд, дар офаридани симоҳои достон бо диди тоза наздик шуда, навоварихои ӯ дар сохту мухтавои достонҳои зикршуда, забону сабки баёни шоир дар достонсароию сюжетсозӣ, истифодаи санъатҳои бадеӣ, истилоҳоти мусиқӣ, андешаҳои ахлоқии эҷодкор ва ғайра намоён гардида, аз маҳорати шоирии Низомии Ганҷавӣ башорат медиҳанд.

Савол.

3. Муродов А.

– Умумият ва фарқияти асосии образҳои ошиқонро, ки Низомӣ дар достонҳои мазкур офаридааст, мушаххасан баён намоед.

Ҷавоб: Хусрав дар ошиқ шудан ба Ширин миёнарав дорад. Сифати зебоии Ширинро ӯ аз забони Шопури наққош шунида, ошиқ мешавад. Яъне, ӯ ханӯз Ширинро надида, гирифтори ишқи Ширин гардидааст. Аммо Мачнун аввал Лайлиро дида, баъд ошиқ шудааст.

Хусрав чоҳу чалол ва зару зеварро аз ишқ боло мегузорад, вале Мачнун молу амвол ва дороии падарашро пушти по зада, ба издивоҷ кардан бо зеботарин духтари қавми падараш розӣ нест, вай дар дил ишқи ягонаи Лайлиро дорад.

Савол.

4. Худоёрзода Р.:

Симо ва иштироки персонажҳо дар кадом дostonҳои мазкур зиёдтар ба назар мерасанд?

Ҷавоб: Дар дostonи “Хусрав ва Ширин” иштироки персонажҳо монанди Хусрав, Фарҳод, Ширин, Шақари Исфahонӣ, Марям ва ғайраҳо нисбати дostonи «Лайлӣ ва Мачнун» бештар истифода шудаанд.

Савол.

5. Аҳмадов С.:

Истифодаи санъати истиораро дар дostonҳои мазкур бо мисолҳо шарҳ диҳед.

Ҷавоб: Истиора дар луғат ба маънои ба орият гирифтани чизе меояд, вале дар адабиёт як намуди маҷоз буда, ба ҷойи як калима истифода шудани калимаи дигар мебошад:

Гулро ба сиришк мехарошид,

В-аз ҷӯб рафиқ метарошид.

Дар мисоли зерин рӯи Лайлӣ бо калимаи «гул» истиора шуда омадааст.

Мисоли дигаре аз дostonи «Лайлӣ ва Мачнун»:

Аз роҳи нигоҳ гар тавонанд,

Он шефтаре ба маҳ расонанд.

Дар ин байт калимаи «шефта» сифати Мачнун ва «мах» сифати Лайлист, ки ҳар ду истиораи равшан шуда омадаанд.

Савол.

6. Тағоймуродов Р.

– Оё то замони Низомии Ганҷавӣ достони “Хусрав ва Ширин” дар адабиёти бадеӣ ва хаттии форс-тоҷик мавҷуд буд?

Ҷавоб: Бале, Абулқосим Фирдавӣ дар “Шоҳнома” як достони мукамал офаридааст, ки дар он аз ҳукмронӣ ва шоҳигарии Хусрави Парвиз сухан меравад.

Баъди анҷом ёфтани қисмати суолу ҷавоб муҳокимаи диссертатсия оғоз гардид. Профессорон Икромов И., Тағоймуродов Р., дотсентон Аҳмадов С., Наимзода Қ. фикру андешаҳои хешро иброз доштанд.

Профессор Икромов И. таъкид намуд, ки диссертатсияро бо тавачҷуҳи зиёд хондааст ва аҳамияти рисолаи мазкурро дар нуктаҳои зерин мебинад:

1. Бори аввал ба таври алоҳида дар диссертатсия масъалаи маҳорати шоирии Низомии Ганҷавӣ дар ду достони ишқӣ – «Хусрав ва Ширин» ва «Лайлӣ ва Мачнун» ҳамчун як рӯкни муҳими ҳунари шоирӣ ба риштаи таҳқиқ кашида шудааст.

2. Қолиб аст, ки муаллифи диссертатсия нахуст баррасии мавзӯро аз намояндагони адабиёти ватаниву хориҷӣ оғоз мекунад ва ба ин восита муқаррар месозад, ки эҷодиёти Низомӣ аз падидаҳои ҳунари бархурдор буда, тавачҷуҳи муҳаққиқони зиёдеро ба худ ҷалб кардааст.

3. Ҳусни баёни шоир бар пояи ташбеҳ, истиора ва муболиға муайяну мушаххас гардида, муаллиф дар зимни он санъати талмехро низ ба таври васеъ дар дostonҳои мавриди назар ба риштаи таҳқиқ кашидааст, ки маҷмуан ба ҳунари суханофаринии шоир иртиботи ногусастанӣ доранд.

4. Таҳқиқи истилоҳоти мусиқӣ дар достони «Хусрав ва Ширин» аз дониши фарогир доштани Низомӣ дар соҳаи мусиқӣ шаҳодат медиҳад.

5. Мавридҳои муайяну лаҳзаҳои мушаххаси дostonҳо ва паёмҳои шоиронаи Низомӣ таъинкунандаи дониш, истеъдод ва ҳунари адиб ба шумор меоянд, ки дар ҷараёни таҳқиқ авлавият пайдо намуданд.

Пешниҳоду эродҳо:

1. Тамоми рақамҳои дар қавсайн овардашуда тибқи қоидаи ҷорӣ илмӣ оварда шаванд.

2. Қисмати хулосавии «Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳо»-ро тибқи талаботи ҷорӣ ҚОА намоед.

3. Қисмати русии авторефератро бо тоҷикияш муқоиса намоед.

4. Муқаддимаи диссертатсияро бо автореферат бори дигар муқоиса намоед.

5. Риоя намудани фосолаҳо ҳангоми таҳияи рисола дар баъзе саҳифаҳои қор.

6. Дар рӯйхати адабиёти истифодагардидаи диссертатсия оид ба қорҳои муҳаққиқони озарбойҷонӣ қамтар таваҷҷуҳ шудааст.

7. Дар диссертатсия ҷо-ҷо ғалатҳои техникавӣ имлоӣ ва баъзан услубӣ дар ҷумлаҳо ба назар мерасанд, ки ислоҳи онҳо боиси беҳтар гардидани сифати қор мебошад.

8. Бояд таъкид намуд, ки ду достони маъруфтари адабиёти классикӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифта бошанд ҳам, дар бобҳои дуҷумла сеюм намунаҳои шеърӣ аз достонҳои мазкур хеле қам истифода шудаанд.

9. Ҳарчанд дар диссертатсия баъзе қамбудихо ба назар расиданд, аз нигоҳи қулӣ қори анҷомшуда махсуб меёбад, ҷунки он муқрам ва дархури қамон мебошад.

Хулоса, қор баъд аз бознигарӣ ва ислоҳи қамбудихо ба ҳимоя пешниҳод қарда шавад.

Номзади илми филологӣ, дотсент Аҳмадов С. зикр намуд, ки диссертатсия бо услуби хуби илмӣ омода гардидааст. Баъзе қамбудихоӣ ҷузъӣ низ дар диссертатсия ба мушоҳида мерасанд, ки ислоҳи онҳо ба манфиати қор хоҳад буд. Хулоса, бо назардошти баъзе қамбудихоӣ ҷузъӣ ба дифоъ пешбарӣ гардад.

Баъди натиҷагирӣ аз қисмати муҳокимаи диссертатсияи номзоди Соқиева П.З. бо дарназардошти фикру андешаҳои баёнгардида қарори қаласа ба тавсиб расид:

1. Фикру мулоҳизоти аъзои Шӯро ва муқарризони ҳолис дар ҳайати Давлатбеков Лолобек Мирзоевич – доктори илмҳои филологӣ, профессори кафедраи назария ва таърихи адабиёти Донишкадаи давлатии забонҳои Тоҷикистон ба номи С. Улуғзода ва директори маркази илмӣ-таҳқиқотии “Мавлоношиносӣ” номзади илмҳои филологӣ, дотсент Худоёрзода Раҷабалӣ Сара ба эътибор гирифта шавад.

2. Диссертатсияи Соқиева Парвина Зафаровна дар мавзӯи “Маҳорати шоирии Низомии Ғанҷавӣ (дар мисоли дostonҳои “Хусрав ва Ширин” ва “Лайлӣ ва Мачнун”) кори анҷомёфтаи илмӣ-таҳқиқӣ ҳисобида шавад.

3. Диссертатсияи Соқиева Парвина Зафаровна дар мавзӯи “Маҳорати шоирии Низомии Ғанҷавӣ (дар мисоли дostonҳои “Хусрав ва Ширин” ва “Лайлӣ ва Мачнун”) ба талаботи ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мувофиқ буда, барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯи ихтисоси 6D021400 - Адабиётшиносӣ (10.01.01-Адабиёти тоҷик, равобити адабӣ) ба ҳимоя пешниҳод карда шавад.

Раисикунанда: раиси Шӯрои олимони факултети филологияи тоҷики Муассисаи давлатии таълимии “Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав”

номзади илмҳои филологӣ

Назаров М.

Котиби маҷлис: саромӯзгор

Маҳмадалиева М.

Имзоҳои М. Назаров

ва М. Маҳмадалиева-ро тасдиқ мекунам:

Сардори шӯъбаи кадрҳои ДДТ

ба номи Носири Хусрав

Шукурзод Ҷ. А.

Нишонӣ: 735140, вилояти Хатлон, ш. Бохтар, кӯчаи Айнӣ 67,

МДТ «Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав»

тел. (+992 3222) 2-45-20, 2-22-53

E-mail: bgu-1978@mail.ru